

тні гарантії безпеки, зміцнення незалежності, недоторканності своїх кордонів і стабільність незалежно від того, як розвиватиметься пострадянський простір, більш вагомий участь у процесах регіональної інтеграції.

¹ Розширення Європейського Союзу: вплив на відносини України з центральноєвропейськими сусідами // Ін-т регіональних та євроінтеграційних досліджень – К., 2004. – 358 с.; Федуняк С. Європейські виміри безпеки на пострадянському просторі. Формування інтегрованої системи безпеки Заходу і Нових незалежних держав. – Чернівці: Рута, 2005. – 336 с.

² Кордон М. Європейська та євроатлантичні інтеграція України. – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 172 с.; Чекаленко Л. Зовнішня політика України // Київ: Либідь, 2006. – 709 с.

³ Бершеда Є. Інтереси і пріоритети України стосовно ЄС: вибір у галузі політики і безпеки // Офіційний сайт Національного інституту проблем міжнародної безпеки при Раді Національної Безпеки і Оборони України. www.niisp.gov.ua/vydanna/panjrama.28.07.2003; Тодоров І. Методологія студіювання євроатлантичної та європейської інтеграції України // Вісник Центру міжнародної безпеки та євроатлантичної співпраці. – № 2 (6). – С. 15-27.

⁴ Гончарук А. Чого очікувати Україні від вступу до СОТ? // День. – № 194. – 9 лист. 2006; Мойсеєнко Ю. Вступ України до СОТ: фінішна пряма чи крива? // Дзеркало тижня. – № 49 (628) 23 – 29 грудня 2006. – С.2.; Терещенко О. Вступ України до СОТ // Юр. Газета. – № 13 (148). – 8 квітня 2008 р. – С.1.

⁵ Світ відкриває Україну. Про зовнішню політику Української держави у 90-х роках ХХ століття. Статті. Документи. Коментарі // Укл. М. Сорока. – К.: Київська правда. – 2001. – С.12.

⁶ Там само – С. 198

⁷ Тодоров І. Вказ праця. – С.15.

⁸ Киричук В. Ментальність. Суть, функції, генеза // Ментальність. Духовність. саморозвиток особистості. – Київ-Луцьк, 1994. – Ч.1. – С. 14.

⁹ Україна -ЄС: Правова база // <http://eu.org.ua/ua&eu/>

¹⁰ Указ Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11 червня 1998 р. № 615/98. // Орієнтир: Інформаційний додаток до газети «Урядовий кур'єр» від 18 червня 1998 року. – С. 1-3.

¹¹ Спільна стратегія Європейського союзу щодо України // www.me.gov.ua.

¹² Там само.

¹³ Україна – ЄС: Правова база // <http://eu.org.ua/ua&eu/>

¹⁴ Указ Президента України «Про Положення про Державну раду з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України»(із змінами і доповненнями від 26 лютого 2003 року N 169/2003) // www.me.gov.ua.

¹⁵ Саміт Україна – ЄС (Ялта, 07.10.2003 р.) Спільна заява// www.me.gov.ua.

¹⁶ Угода про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами // www.me.gov.ua.

¹⁷ Терещенко О. Вступ України до СОТ // Юр. Газета. – № 13 (148). – 8 квітня 2008 р. – С.1]

¹⁸ Сайт міністерства економіки України <http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/printable>

¹⁹ Україна – ЄС: Правова база // <http://eu.org.ua/ua&eu/>

Галина Мельничук
(Черновці)

Участие и перспективы Украины в европейских интеграционных процессах: эволюция отношений (историко-политический аспект)

В начале независимости Украины одним из приоритетных направлений в её внешней политике был определен европейский. Сегодня Украина является важным партнером Европейского Союза (ЕС). Вступление в ЕС остается большой национальной целью, присоединение к нему открывает новые перспективы для украинско-европейского сотрудничества.

Ключевые слова: Европейский Союз, внешняя политика, европейская интеграция, интеграционные процессы, демократизация общества, экономическое сотрудничество, Мировая Организация Торговли.

Galyna Mel'nychuk
(Chernivtsi)

Participation and Perspectives of Ukraine in European Integrational Processes, the Evolution of Relations (Historical and Political Aspects)

At the beginning of independence one of priority directions in determination of foreign policy of Ukraine was adopted European. Today Ukraine is the important partner of European Union. Entering into EU remains a large national purpose, and expansion of European Union and tacking to him of countries of Central Europe opens new prospects for Ukrainian-European to the collaboration.

Key words: European Union, foreign policy, European integration, integration processes, democratization of the society, economical collaboration, World Trade Organization.

УДК: 94 (477.85)«19»

Галина Чайка, Анна Корчак
(Чернівці)

УКРАЇНЬСЬКА ТРУДОВА ЕМІГРАЦІЯ – ЧЕТВЕРТА ХВИЛЯ

У статті висвітлюються проблеми сучасної трудової еміграції українського, зокрема буковинського населення, питання зайнятості, економічного становища у країнах заробітчанства, політика України щодо заробітчан та країн трудової міграції, значення заробітчанства для України.

Ключові слова: еміграція переселенська і заробітчанська, Буковина, Європа, Російська Федерація, Італія, Португалія, Чехія, емігрант, заробітки, робота, буковинці, діаспора.

Проблема трудової еміграції є нині актуальною, оскільки Україна переживає уже її четверту хвилю.

Більшість дослідників української еміграції четвертої хвили досліджують причини заробітчанства, працевлаштування та зайнятість трудових мігрантів, умови проживання, розміри заробітків, можливі наслідки для України даного процесу. Серед них слід назвати праці О.Сича¹, А.Круглашова², Т.Лупула³, В.Макара⁴, В.Трощинського і А. Шевченка⁵, авторів колективної праці за редакцією Б.Лановика⁶, О. Шарова⁷ та ін.

Мета пропонованої публікації – з'ясувати, чим насправді для України та українців є еміграція, які її наслідки для країни?

Трудова еміграція набуває масового явища в світі та в Україні зокрема. Вона охоплювала спочатку десятки тисяч заробітчан сусідніх країн, а незабаром стала багатомільйонною, міжконтинентальною і зросла до світового масштабу. В останні десятиліття вона збільшилась до 120 млн. чол. в середньому щороку у 1970-1990 рр., 175 млн. чол. на початку ХХІ ст.⁸ Внаслідок колишньої і нинішньої еміграції українська діаспора в світі налічує від 12 до 20 млн. чол.⁹

Основною причиною міграційних явищ є безробіття, яке і в Україні сягає кількох мільйонів осіб, особливо у західних областях. Приміром, навіть у невеликій Чернівецькій області станом на 1 квітня 2009 р. на обліку в службі зайнятості числилося 17060 осіб¹⁰. Щоправда, це не завжди означає, що роботи взагалі нема, буває, що робота є, але плата за неї надто низька.

Основним мотивом міграційних процесів був і залишається рівень оплати праці. В Україні він був і залишається здебільшого невисоким.

У 90-ті рр. ХХ – на початку ХХІ ст. трудова еміграція охопила й Україну, т.зв. четверта хвиля¹¹, яка за офіційними оцінками становить щороку до 3 млн. чол., а за неофіційними – до 5 млн.¹² Особливо чисельною вона є із західних областей України, зокрема з Чернівецької: від 120 до 150 тис. буковинців щороку¹³.

В умовах світової кризи можна говорити, що трудова еміграція може стати ще більш впливовим фактором, що призведе до скорочення населення в Україні та можливого знелюднення деяких місцин. Крім того, як свідчить статистика, більшість осіб, які мають певний досвід міграції, вдаються до нього неодноразово, а то і не повертаються, оселившись напостійно в іншій державі. Слід зазначити, що цей світовий процес має ланцюговий характер, який, у свою чергу, показує рівень економічного розвитку держави мігрантів. Українці відправляються на заробітки до Португалії, Чехії, а з цих країн їх трудова сила відправляється на заробітки – до Франції, Австрії, Великої Британії. Найбільше українських заробітчан, згідно з статистикою, працює у Польщі, Чехії, Росії, Угорщині, Греції, Португалії, Німеччині, Італії та Іспанії¹⁴. До речі, у цих країнах відкрита т.зв. «гаряча лінія», куди можуть зателефонувати заробітчани, що перебува-

ють на заробітках у цих країнах, і отримати безкоштовну консультацію з питань «трудової міграції, кризових ситуацій та цільових програм допомоги заробітчанах за кордоном»¹⁵.

У європейських державах в умовах низької народжуваності спостерігається посилення депопуляції, старіння населення, дефіцит трудових ресурсів. І, звичайно, що праця мігрантів (яка оцінюється значно нижче) є дуже вигідним джерелом розвитку економіки цих держав. Деякі держави створюють спеціальні програми для того, щоб вирішити проблеми за рахунок дешевих трудових ресурсів. Європа, будучи зацікавлена у притоці висококваліфікованих працівників, прийняла так звану «блакитну карту» – спеціальний дозвіл на роботу та проживання. Цей дозвіл означає спрощення правил працевлаштування для неєвропейців.

Російська Федерація, у якій також працюють заробітчани з України, намагається вирішити свої економічні та демографічні проблеми у певній мірі за рахунок емігрантів. Там розроблено програму для переселення у регіони, де спостерігається нестача населення та робочої сили. Ця програма закликає як до переселення співвітчизників, які проживають за кордоном, так і заохочує на заробітки представників інших націй, у т.ч. й українців¹⁶.

Масовою також є заробітчанська міграція і імміграція до заокеанських країн. Так, 1994 р. з України до США виїхало 21 тис. осіб, у 1995 р. – 17 тис. 432 особи, у 1996 р. – 19 тис. 668 осіб¹⁷, а за 1998 р. – 2001 р. кількість легальних іммігрантів з України до США склала 54 тис. 356 осіб¹⁸.

Позиція української влади щодо трудових мігрантів є досить таки невтішною, оскільки держава згадує про них тоді, коли не дораховується поступлень у пенсійний та інші соціальні фонди, а те, що ця армія трударів у значній мірі витягує на собі економіку держави, згадується у щорічних банкових звітах як звичайне явище. Так, за даними Нацбанку, обсяг міграційного капіталу, який надійшов до України через банківську систему, перевищив у 2006 році два мільярди доларів США¹⁹. У газеті «Буковинське Віче» за 2004 р. подавалося таке: українські заробітчани надсилають додому 1,2 млрд. доларів, за неофіційними даними – 4,5 млрд.²⁰ В останні роки в Україну надійшло від заробітчан понад 20 млрд. дол. США²¹. Що стосується надходжень на Буковину, то газета «Буковинське віче» зазначала: буковинці офіційними каналами надіслали у 2003 р. 60 млн. доларів²², за I півріччя 2004 р. в Чернівецьку область тільки через «Вестерн Юніон» переказано 31 мільйон доларів та 7 мільйонів євро²³, у 2006 р. «...за 4 місяці по всіх системах переказу в область надійшло 27,4 млн. доларів та 5,5 мільйонів євро...»²⁴. На ім'я фізичних осіб з-за кордону, за даними Чернівецького обласного управління Нацбанку України, надійшло 82,9 млн. доларів США та 19,4 млн. євро²⁵. На нараді з керівниками установ банків області в

управлінні Національного банку України в Чернівецькій області у 2008 р. зазначалося, що «протягом минулого року на Буковину прийшло грошових переказів з-за кордону на 138 мільйонів доларів США та 27 мільйонів євро»²⁶. У Тернопільську область у 2002-2005 рр. щороку надходило до 100 млн. дол. США²⁷.

Рівень заробітків заробітчан залежить від рівня розвитку країни, у якій перебуває мігрант. Останнім часом, як відомо, кваліфікація заробітчан не відіграла значної ролі у їх працевлаштуванні. Наші земляки, маючи певну високу кваліфікацію, вчені звання та ступені, змушені були найматися на будь-яку достатньо оплачувану роботу. Зокрема, в Іспанії середній заробіток працюючого українця складає 700 євро на місяць. Найнижча оплата праці у тих, хто працює в іспанських сім'ях, вона становить 250-300 євро, максимальна – до 1200 євро – це робота на сезонних сільськогосподарських роботах або у сфері обслуговування, а саме на будівництві при наявності досвіду, легальних документах і належному володінні мовою²⁸. В Італії станом на 2003 р. заробітки були такі: за роботу домогосподарки, догляд за пенсіонерами та маленькими дітьми – від 500\$ до 800\$ на місяць на Півдні країни і до 800\$ – 1200\$ на Півночі, з безкоштовним наданням житла і харчування. Взагалі ж як у промисловості, де працюють переважно чоловіки, так і у сфері послуг, де переважно працюють жінки, заробітна плата може коливатися від 700\$ до 1300\$ на місяць. У сільському господарстві заробітки можуть складати від 500\$ до 900\$ на місяць в залежності від сезону та регіону Італії²⁹. Загалом рівень щомісячних заробітків українських заробітчан у різних країнах дуже різняться: від 535 дол. США в Угорщині до 1131 дол. США в Іспанії, а в середньому він становив у 2008 р. 817 дол. США (у 2,5 рази вище, ніж середня зарплата в Україні)³⁰.

Працюють наші заробітчани у сфері будівництва у багатьох країнах. Найбільше, звичайно, у країнах ближнього зарубіжжя, зокрема у Росії. Тут велика кількість т. зв. будівельників-сезонників, більшість з яких прибуває з західних областей України. Працюють сезонно, в основному з квітня по жовтень, тобто 8 місяців, а буває і довше. Значна кількість заробітчан прибуває сюди також із східних областей – Донецької, Харківської. Вони в основному зайняті на транспорті та у добувній промисловості. Таким чином, заробітчани, а це в основному особи молодого і середнього віку чоловічої статі, відпрацювавши в Росії від 8 місяців до року, повертаються додому, а потім – знову на заробітки. За даними посольства України, в Російській Федерації на початок 2008 р. дозвіл на роботу в Росії одержали близько 209 тис. громадян України, з них 110 тис. працювали у Москві й Московській області, інші – переважно в Краснодарському краї, у Білгородській області, Санкт-Петербурзі й інших регіонах РФ³¹.

Значну частку становить трудова міграція до Казахстану. Причиною є значний розвиток економіки цієї держави та другий після Росії рівень доходів³².

Характерним для заробітчанства є міграція з прикордонних зон до сусідніх країн, як то до Білорусії, Молдови.

У країнах далекого зарубіжжя перебуває значна частка українських заробітчан. Так, в Італії переважна більшість мігрантів – жінки, зайняті в основному в сфері обслуговування – доглядають за хворими та людьми похилого віку (зайнято близько 63,9%), доглядають за дітьми (6,4%), домашніми робітницями працює 18,7% жінок, у сільському господарстві зайнято – 2,1%, у промисловості – 2,6%, у сфері обслуговування – 1,7%³³. Термін перебування українців в Італії триває 5-6 років.

У Польщі є декілька категорій заробітчан з України – кваліфіковані працівники у сфері освіти, які наймаються відповідно до програм, пов'язаних із Болонською системою освіти; сезонні мігранти, які влітку наймаються на польові роботи, а взимку зайняті по догляду за літніми та хворими людьми. Деяка частка трудових мігрантів працює на будівництві.

В Іспанії українські заробітчани працюють у сільському господарстві та у промисловості (збір цитрусових, винограду, овочів, фруктів, оливкових культур, їх переробка, промислове виробництво) – 45%, на будівництві – 30%, як прислуга в іспанських сім'ях, по догляду за хворими та старими людьми – 15%, у сфері обслуговування – 10%³⁴. Деяка частка українських жінок від 1 до 1,5% загальної кількості не працюють, перебуваючи на утриманні іспанців, з якими вони уклали шлюб³⁵. Загалом більшість українських емігрантів-чоловіків (6,8%) працюють на будівництві, серед жінок-емігранток 36% працюють у домашньому господарстві, 20% – на будівництві, 15% – у торгівлі³⁶.

Стосовно чисельності мігрантів заробітчан, то ці цифри є досить таки умовними, виходячи з того, що є офіційна трудова міграція (зафіксована статистично), неофіційна легальна міграція, нелегальна трудова міграція та нелегальна міграція, пов'язана з діяльністю злочинних угруповань (торгівля людьми). На сьогодні називаються цифри від чотирьох до семи мільйонів українських заробітчан, які перебувають за межами України. Тобто близько третини працездатного населення перебуває на заробітках. Якщо говорити про Буковину, то міцеза преса називає цифри заробітчан від 120 тис.³⁷ до 200 тис.³⁸. Так, газета «Молодий буковинець» повідомляє, що у зв'язку з кризою кількість буковинських заробітчан за кордоном становить 90 тис. чол., але чи можна довіряти цим даним, коли не ведеться перепис, чи інші статистичні дослідження з цього приводу³⁹. Цю картину дещо могли б доповнити дані державної інформаційної систем реєстраційного обліку фізичних осіб, з яких відомо,

що у 2007 р. було оформлено на замовлення буковинців 29638 закордонних паспортів, а також оформлено проїзні на 3464 дитини, у 2008 р. – для виїзду за кордон документи отримали 33728 буковинців і 3,5 тис. проїзних на дітей, у першому кварталі 2009 р. документи для виїзду за кордон отримали 8054 чол. і 397 дітей проїзні⁴⁰.

Взагалі ж важко встановити, якими є масштаби трудової міграції, бо цей процес носить здебільшого сезонний характер, мігранти по декілька місяців перебувають за кордоном, а решту часу працюють в Україні, і через це їх не включають до переліку тих, хто з року в рік працює за кордоном. На заробітках у Польщі перебуває понад 400 тис. чол., причому за рік кордон із Польщею українці перетинають близько 6 млн. разів⁴¹.

Значною є міграція до Чехії. На заробітках у цій країні, за офіційними даними за 2008 р., перебувало 130 тис. українських громадян⁴², за даними 2009 р. – 150 тис. чол.⁴³. Українці працюють там від 6 до 9 місяців, а 2-3 місяці вдома, і багатьох це влаштовує роками. Оскільки українські трудові мігранти становлять деяку конкуренцію для місцевого населення, уряд Чехії прийняв у 2008 р. рішення про призупинення видачі робочих і довгострокових віз для в'їзду з деяких країн, в тому числі і з України. А з початком т. зв. епідемії свинячого грипу починаючи з червня 2009 р. всі бажаючі отримати чеську візу терміном більше ніж на три місяці повинні були принести довідку, що не хворіють інфекційним захворюванням, довідка мала бути затверджена нотаріусом і перекладена чеською мовою. Ці умови стосувались у першу чергу України⁴⁴.

У Португалії у 1999 р. налічувалося 127 легальних іммігрантів з України, у 2002 р. їх кількість зросла до 65,5 тис., тобто більше, як у 400 разів⁴⁵.

За деяким даними, в Іспанії перебуває понад 360 тис. заробітчан з України. Федерація Українських асоціацій вважає, що їх більше 500 тис., серед яких 2/3 становлять нелегали. За повідомленнями іспанського уряду легалізацію пройшли 103 тис. українських заробітчан⁴⁶.

Кількість трудових мігрантів в Італії становить, за деяким даними, близько, 200 тис. легальних і така ж кількість нелегальних заробітчан⁴⁷. Так, газета «Молодий буковинець» повідомляла, що у Італії на заробітках перебуває 500 тис. чол.⁴⁸.

Через низький рівень зайнятості на внутрішніх ринках України спостерігається збільшення масштабів міжнародної трудової міграції, а уряди країн ЄС заохочують приплив дешевих кваліфікованих трудових мігрантів. За останні два роки з України у країни-члени ЄС виїхало напостійно біля 30 тис. осіб⁴⁹.

За океан до Канади та США на заробітки відправляються як висококваліфіковані науковці, які прагнуть реалізувати свої знання і навички у певній галузі знань, так і трудові заробітчани. Як відомо, підготовка фахівця з вищою освітою технічного і

природничого профілів в Україні коштує близько 10 тис. дол. США, а у Канаді, США та і в інших високорозвинених країнах ця вартість у 10 разів вища. Звичайно, що для цих країн є доволі вигідним отримати гарного фахівця, навчання якого їм нічого не вартувало і у той же час його знання можуть стати певним капіталом в економіці цих розвинених країн. Крім того, виїжджають переважно молоді, освічені, активні люди в середньому у віці 35-49 років. У 2008 р. таких у Іспанії було 69,6%, у Португалії – 59,3%, в Угорщині – 53,2%, в Італії – 49,8%, Чехії – 42,5%, Росії – 40,3%⁵⁰. 13,5% мали вищу освіту (а серед жінок – навіть 20%), 17,3% – базову вищу освіту, 59,5% – середню⁵¹. Країна втрачає демографічний, освітній і трудовий потенціал. Виїжджають як на заробітки, так і на постійне місце проживання. За офіційними даними, у 2007 р. з Буковини дозвіл на постійне місце проживання за кордоном отримало 584 особи, у 2008 р. – 288 чол., у першому кварталі 2009 р. такі ж документи отримали 58 буковинців⁵².

Абсолютна більшість емігрантів (96%) витрачають на тамтешнє своє утримання менше половини заробленого, тож решту заробітку можуть надсилати своїм родинам. Завдяки заробіткам з-за кордону сім'ї мігрантів можуть поліпшити своє матеріальне становище, навчати своїх дітей у вищих навчальних закладах, оплачувати комунальні послуги, лікуватись, купувати одяг, взуття, меблі, автомобілі, навіть квартири, частково вкладати кошти в банки, у торговельний бізнес. Однак майже ніхто не спрямовує капітал у заснування бодай невеликих виробництв, підприємств. Але водночас ці надходження диктують нові ціни в умовах ринкової економіки. Про це можна судити, якщо простежити вартість нерухомого майна і тенденцію зростання цін по-регіонально та по роках.

Сумним фактом є те, що значна частка заробітчан ніколи не повернеться назад. Про це можна судити з того, що мігранти вивозять своїх дітей на постійне місце проживання за кордон. Так, газета «Голос України» констатувала, що з 1999 р. по 2005 р. з Чернівецької області за кордон на постійне місце проживання було вивезено 4000 дітей⁵³. Газета «Буковина» повідомляє, що з с. Довжок 40 школярів виїхали до батьків за кордон⁵⁴. І це лише з однієї області. Крім того, зростає кількість шлюбів наших громадян з громадянами інших держав. Так, кількість польсько-українських шлюбів з 1992 по 1997 роки склала 2203⁵⁵.

Але трудова еміграція супроводжується не тільки кращими заробітками і щасливим влаштуванням свого життя на новій батьківщині. Для деякого вона обертається втратою здоров'я, а то й життя (травматизм, смертельні випадки). На жаль, такі факти також мають певну сумну статистику. Тільки за півріччя 2009 р. зафіксовано 400 смертей наших співвітчизників за кордоном. Найчастіше цей список поповнюється за рахунок українських міг-

рантів до Португалії, Італії, Чехії⁵⁶. Газета «Буковинське віче» повідомляла, що «щороку на заробітках гине 39 – 42 буковинців»⁵⁷. Інша газета подає такі відомості: якщо з 1991 по 2001 рік за межами України щороку в середньому гинуло від дев'яти до п'ятнадцяти жителів області, то в 2002-му – 33, в 2003-му – 44, а за дев'ять місяців 2004-го цей трагічний показник становив 33 загиблих⁵⁸. Газета «Доба» за 2008 р. повідомляла про загибель 12 буковинців (8 осіб – в Італії, 3 – в Португалії та по одній в Угорщині, Молдові, Великобританії)⁵⁹, а з початку 2009 р. за кордоном загинуло 12 буковинців⁶⁰. Причинами смерті є дорожньо-транспортні пригоди, нещасні випадки, виснажлива праця. Є випадки втрати розуму. Так за деякими даними, щомісяця в Україну з Італії пересилають у середньому двох психічно хворих⁶¹.

Проблема трудової міграції – явище неоднозначне й довготривале. Вирішуючи питання фінансового плану, люди набувають нових проблем, а саме сімейних: розпадаються сім'ї, втрачаються родинні зв'язки, виникають непорозуміння між дітьми та батьками, які не беруть участі у вихованні і сприймаються деякими дітьми лише як джерело грошових надходжень. Ще однією вагомою проблемою є здоров'я, яким платять наші заробітчани за ті долари та євро, які рятують їхні родини тут.

Нещодавно опублікована збірка «Діти емігрантів про себе. Сповідь. Думи. Судження... Біль», у якій діти, батьки яких вимушені працювати за кордоном, розповідають про те, як вони живуть без батьків, про свої переживання, смуток: «Роки проходять, ми втрачаємо найдорожче, що може мати людина: я материнську ласку, мамине плече, підтримку у скрутні хвилини, мама – Вітчизну, нас дітей, яких не бачить, не виховує, не лікує, коли ми хворіли. Шкода, що такою ціною дається нам можливість жити по-людськи»⁶². Діти звинувачують гроші, матеріальну необлаштованість, неможливість батьків знайти високооплачувану роботу вдома, саме це жене їх далі і далі від рідних домівок: «Згодом мене взяла така злість! Злість... на гроші. Так саме на гроші. Це вони відібрали у мене маму!»⁶³. Батькам, які вже утвердили своє становище за кордоном, знайшли більш-менш стабільний заробіток, вдається добитися того, щоб їхні діти приїхали до них на відпочинок. «У Києві в аеропорту таких, як я, що не бачили своїх мам два-три роки, зібралось сто п'ятдесят. Не вірилось, що через дві години у Неаполі я побачу свою рідненьку дорогу матусю»⁶⁴. А прибувши туди, вони побачили якою нелегкою є праця батьків, їх улюблені матусі, які були вдома поважними людьми (почасти мають вищу освіту, колишні вчителі, викладачі, службовці), працюють у наймах покоївками, доглядальницями за хворими, прибиральницями і т. п. Гірко і сумно читати ці дитячі думи і роздуми вже дорослих юнаків і дівчат, які зросли без найближчих і найдорожчих людей. «Так у плачах про-

повзло довгих вісім років – без радості, без сонця, без матері»⁶⁵.

Для держави у близькому майбутньому найбільшою стане демографічна проблема. На сьогодні молоді люди для того, щоб облаштувати своє життя, більше уваги приділяють кар'єрному росту, можливості достойного життя за відповідних заробітків, а наша держава не може всіх задовольнити. Звичайно, у такій ситуації буде існувати довготривала трудова міграція і, можливо, еміграція.

Величезна кількість українців, які становлять українську діаспору стару і нову, у більшості своїй також їхали на тимчасові заробітки, та так і не повернулись. На сьогодні в умовах четвертої хвилі у європейських країнах значно зросла кількість українців. Зокрема, у Чехії проживає значна українська діаспора серед якої 20 тис. є уже громадянами Чехії, 25 тис. перебувають на постійному проживанні (5000 – на постійному обліку українського посольства)⁶⁶.

Біля 120 тис. українців виїхало до Італії. Вони вже отримали відповідні дозволи на роботу і певним чином легалізувалися⁶⁷. На Піренейському півострові мешкають від 350 до 500 тисяч українців. У іспанському місті Валенсії проживає майже 100 тисяч уродженців Івано-Франківщини⁶⁸. Близько 5 млн. українців мешкають у Росії⁶⁹.

Станом на середину 2010 р. майже мільйон людей в Україні чекали на позитивний результат щодо отримання «Зеленої карти», аби виїхати за кордон на постійне місце проживання⁷⁰.

Важливим моментом є і те, що мільйони людей, які становлять т. зв. українську діаспору, сьогодні уже не тільки виживають, заробляють, а й творять осередки культури на чужині. Співають нових пісень, створюють, видають свої маленькі газети, як, наприклад, у Португалії, пишуть і видають книги про себе. Такі книги видають і заробітчани в Італії, як, приміром, Оксана Пронюк з Івано-Франківська, яка видала художньо-публіцистичний твір «Під арками. З життя української громади Болоньї 2003-2006 років». У ньому вона на основі власних спостережень, анкетування, усного опитування, інтерв'ю, зібраних документів і фотографій розповідає про українське заробітчанство в Італії. За її підрахунками, тут шукають порятунку 500 тис. наших співвітчизників. Із них 41% з вищою, 41,5% – із середньою спеціальною, 15,5% із середньою загальною освітою⁷¹.

Колишня вчителька, завуч, директор школи, зав. районним відділом культури Ніна Матейцева, яка вже не один рік на заробітках в Італії, видала за сприяння редакції газети «Буковинське віче» збірку віршів «Вірші з вирію: поезії»⁷², у яких відобразила невтішну долю українок-заробітчани:

Далека українська земле мила,
Як за тобою гірко серце плаче!
Злетіла б, якби мала дужі крила,
Тебе хоч на хвилиночку побачить.

Сьогодні, мій синочку, п'ять тобі,
 Два телефони з двох боків ридають.
 Так тужать в кожній українській хаті,
 Коли без мам вечеряти сідають.⁷³

Українські заробітчани беруть участь у виставках – як, приміром, уже легально працююча в Італії художниця Ольга Скоробагатько, офіційно виховують дітей, як письменниця Марія Воробей у Греції.

У Португалії, наприклад, було створено першу організацію українських заробітчан. Нині там є набагато більше таких осередків. Створюються школи, зокрема була створена українська суботня школа в Лісабоні, а фінансується цей проект урядом Португалії⁷⁴. Взагалі у Португалії працює близько 20 українських шкіл при осередках Співки українців у Португалії⁷⁵. 27 липня 2008 р. в Лісабоні відбулося засідання зі створення Координаційної ради українських навчально-виховних закладів у Португалії. Ініціатором такого важливого заходу виступила Співка українців у Португалії. На засіданні були присутні представники українських шкіл, перший секретар Посольства України в Португалії Ю.М.Демиденко, парох УГКЦ Лісабону о. Іоан Лубів, Голова СУП Павло Садох⁷⁶. І це не перший подібний захід. 17 – 18 березня 2007 р. Співка українців у Португалії провела у Лісабоні педагогічну конференцію на тему: «Українські освітні заклади за кордоном як складова частина української та європейської освіти». Колишній президент України В.А.Ющенко, відвідавши Португалію, зустрівся з українською громадою в цій країні. Він наголосив на важливості питання освіти українських дітей в діаспорі. Про це ж сказали і міністр освіти, і міністр культури на цій зустрічі⁷⁷. У столиці Португалії з'явиться проспект України. Таким чином португальська влада вшановує українську державу й тисячі українських заробітчан, які розбудовують цю країну⁷⁸.

Опікуючись збереженням рідної мови та українських традицій, недільну школу для дітей відкрито у Неаполі. Там створено багато об'єднань, асоціацій та інших організацій із захисту прав українських емігрантів. Сьогодні українців в Італії поважають і не відмовляють у допомозі. Стараннями українського консульства в Неаполі (Італія), на іподромі в Аньяно, було влаштовано святкові заходи з нагоди Дня України. День незалежності України відзначила й українська діаспора у Бельгії⁷⁹.

Звичайно, що в умовах глобалізації та еміграційних процесів весь Світ стає ближчим, і головне в таких умовах не втратити і не розгубити свій народ. Це можливо, якщо держава буде опікуватись своїми громадянами (теперішніми і майбутніми), якщо громадяни відчують себе потрібними своїй державі, коли ті, що виїхали, захочуть сюди повернутися, і не тому, що тут їх «коріння», а тому, що тут добре, стабільно, безпечно, тому що тут опікуються ними.

В кінці 2009 р. в Генуї (Італія) був створений Міжнародний рух українців «За повернення на Батьківщину». Його співголовою і президентом Міжнародного благодійного фонду став Анатолій А.Хижняк. Під його керівництвом розроблено національний проект повернення заробітчан, який включає економічні і законодавчі заходи⁸⁰.

Треба, щоб з часом уже Україна надсилала допомогу своїм емігрантам, а не чекала на неї від української діаспори. Можливо, не настільки важливо, що ми думаємо про тих, хто тепер на заробітках, чи тих, хто став складовою діаспори, а те, що вони думають про нас.

Отже, в умовах зникнення колишньої «залізної завіси», що відділяла СРСР від зарубіжного світу, з одного боку, і ускладнення проблем працевлаштування людей в Україні, з другого боку, чимала частина українських громадян, як чоловіків, так і жінок у працездатному і репродуктивному віці, інтенсивно включилася у світовий міграційний рух у більш економічно розвинені, стабільні, переважно європейські, почасти в американські й азійські країни.

Працюючи там важко, здебільшого за заниженою платню, вони підтримують своїх дітей, родину, зрештою – державу, яка недостатньо цікавиться своїми громадянами-заробітчанами. Але відірваність від родового коріння, рідного дому веде не раз до втрати родинних, подружніх зв'язків, сімейного виховання. Дехто із заробітчан стає калікою, а то й втрачає життя.

Все більш помітним стає залишення Вітчизни емігрантами разом дітьми назавжди, що негативно позначається на її демографічній ситуації, на трудових ресурсах. Водночас якась частка українських емігрантів включається в національно-культурний процес української діаспори, несучи у світ характерні зразки української культури, традицій. Міграційний рух з України зупинити неможливо. Він може лише дещо скоротитися за умови поліпшення в країні соціально-економічного становища і суспільно-політичної стабільності.

¹ Сич О. Із світового досвіду управління міграційними процесами // Збірник матеріалів Міжнародної конференції «Проблеми трудової міграції», 22-24 травня 2005 року, Чернівці, Україна. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – С. 12 – 18.; Сич О. Українська еміграція до Канади в 1990-ті рр. // Матеріали IV Буковинської Міжнародної конференції, присвяченої 125-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича. 5 жовтня 2000р. – Чернівці: Золоті литаври, 2001. – С. 234 – 237.

² Круглашов А. Позитивні та негативні наслідки масової трудової міграції: проблеми управління ризиками // Збірник матеріалів Міжнародної конференції «Проблеми трудової міграції», 22-24 травня 2005 року, Чернівці, Україна. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – С. 28 – 38.

- ³ Лупул Т. Сучасна українська нелегальна імміграція в США: проблематика методології дослідження // Збірник матеріалів Міжнародної конференції «Проблеми трудової міграції», 22-24 травня 2005 року, Чернівці, Україна. – Чернівці: Золоті литаври, 2005. – С. 39 – 43.
- ⁴ Макар В. Соціально-політична інтеграція українців у політичне суспільство Канади. – Чернівці: Прут, 2006. – 284 с.; Макар В.Ю. Проблеми соціальної інтеграції українців у канадське суспільство // Питання нової та новітньої історії країн Європи і Північної Америки. – Чернівці: ЧДУ, 1993. – Вип. 2. – Ч. 2. – С. 214 – 223.
- ⁵ Трошинський В., Шевченко А. Українці в світі. Серія «Україна крізь віки» – К., 1999. – Т. 15. – 352 с.
- ⁶ Українська еміграція: від минувшини до сьогодення / Лановик Б.Д., Граф'як М.В., Матейко Р.М., Матисякевич З.М. – Тернопіль: Чарівниця, 1999. – 512 с.
- ⁷ Шаров О. Українська діаспора у світлі економічної глобалізації // Зовнішні справи. – 2010. – №3-4. – С.37-39.
- ⁸ Die grosse Wanderung: Asien überholt Europa // Der Standard. – 1991. – August. – 32 S.; Голос України (Київ). – 2006. – 1 лип.
- ⁹ Урядовий кур'єр – 2009. – 14 жовт. – С. 19
- ¹⁰ Буковина (Чернівці). – 2009. – 24 квіт.
- ¹¹ Прокопчук С. Як приборкати «четверту хвилю» // Урядовий кур'єр. – 2006. – 27 жовт. – С. 7.
- ¹² Злобін С. Трудова міграція: правові аспекти // Урядовий кур'єр. – 2006. – 22 вер. – С.10.
- ¹³ Наосліп за кордон // Буковина. – 2007. – 7 лют. – С. 2.; Буковинське віче (Чернівці). – 2007. – 23 трав. – С.1
- ¹⁴ Буковина (Чернівці). 2009. – 15 вер.
- ¹⁵ Там само.
- ¹⁶ Голос України (Київ). – 2008. – 17 лип.
- ¹⁷ Лупул Т. Вказ.праця. – С.40.
- ¹⁸ Там само, с. 42.
- ¹⁹ Голос України (Київ). – 2008. – 17 лип.
- ²⁰ Буковинське віче (Чернівці). – 2004. – 22 січ.
- ²¹ Хижняк А. Упевнений: більша частина заробітчан повернеться // Урядовий кур'єр. – 2010. – 22 верес. – С.8.
- ²² Буковинське віче (Чернівці). – 2004. – 22 січ.
- ²³ Буковинське віче (Чернівці). – 2004. – 30 лип.
- ²⁴ Буковинське віче (Чернівці). – 2006. – 19 трав.].
- ²⁵ Молодий Буковинець (Чернівці). – 2006. – 9 лист.].
- ²⁶ Голос України (Київ). – 2008. – 23 січ.].
- ²⁷ Шаров О. Вказ. праця. – С. 37.
- ²⁸ Ресурс Інтернет: <http://www.2000.net.ua/print?a=%2Fpaper%2F33527>
- ²⁹ Кривульченко О. Українці-заробітчани в Італії: умови праці та соціальне становище / Ресурс Інтернет: <http://www.ji-magazine.lviv.ua/kordon/migration/2003/kryvulch.htm>
- ³⁰ Шаров О. Вказ. праця. – С. 37.
- ³¹ Лавриненко С. І. Тенденції трудової міграції з України до країн СНД // Стратегічні пріоритети. – 2009. – №2(11). – С. 192.; Ресурс Інтернет: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1111746.html>
- ³² Лавриненко С. І. Вказ.праця. – С.192.
- ³³ Щодо обміну досвідом з питань співробітництва з державами Європейського Союзу та іншими державами у сфері трудової міграції / Ресурс Інтернет: <http://www.migration-info.org.ua/articleshow/article1.htm>
- ³⁴ Ресурс Інтернет: <http://www.2000.net.ua/print?a=%2Fpaper%2F33527>
- ³⁵ Там само.
- ³⁶ Шаров О. Вказ. праця. – С.37.
- ³⁷ Буковинське віче (Чернівці). – 2007. – 23 трав.
- ³⁸ Там само.
- ³⁹ Молодий Буковинець (Чернівці). – 2009. – 7 трав.
- ⁴⁰ Чернівці (Чернівці). – 2009. – 19 черв.
- ⁴¹ Захист громадян України, що працюють за кордоном / Ресурс Інтернет: <http://kobza.com.ua/content/view/>
- ⁴² Географія світового українства / Ресурс Інтернет: <http://diaspora.ukrinform.ua/news-223.html>; Кому потрібна Чеська «Зелена Карта»? / Ресурс Інтернет: <http://duda.org.ua/index.php?option>.
- ⁴³ Молодий Буковинець (Чернівці). – 2009. – 26 лют.
- ⁴⁴ Трудова еміграція з України до Чехії сягнула 100 тис. / Ресурс Інтернет: http://www.bbc.co.uk/ukrainian/entertainment/story/2009/06/090602_zarobitchany_praha_oh.shtml.
- ⁴⁵ Сусак В. Українські гостьові робітники та іммігранти в Португалії (1997-2002 р.) // Україна в сучасному світі: Конференція випускників програм наукового стажування у США. – К.: Стило, 2003. – С. 194.
- ⁴⁶ Українці в Іспанії: заробітчани чи діаспора? / Ресурс Інтернет: <http://zapysy.com.ua/news/1235.html>.
- ⁴⁷ Щодо обміну досвідом з питань співробітництва з державами Європейського Союзу та іншими державами у сфері трудової міграції / Ресурс Інтернет: <http://www.migration-info.org.ua/articleshow/article1.htm>.
- ⁴⁸ Молодий Буковинець (Чернівці). – 2009. – 26 лют.].
- ⁴⁹ Ризики розвитку економіки України від формування зони вільної торгівлі: аспекти міжнародної міграції трудових ресурсів / Ресурс Інтернет: <http://niss.lviv.ua/analytics/98.htm>.
- ⁵⁰ Шаров О. Вказ. праця. – С.37.
- ⁵¹ Там само.
- ⁵² Чернівці (Чернівці). – 2009. – 19 черв.
- ⁵³ Голос України (Київ). – 21 вер. – 2005
- ⁵⁴ Буковина (Чернівці). – 2009. – 24 квіт.
- ⁵⁵ Швидюк С. Сучасна українська еміграція в Польщі у дослідженнях польських науковців // Збірник матеріалів Міжнародної конференції «Проблеми трудової міграції», 22-24 травня 2005 року, Чернівці, Україна. – Чернівці: Золоті литаври, 2005, с.71.
- ⁵⁶ Смертельна трудова міграція українських громадян // Електронний ресурс: <http://www.chasipodii.net/article/>.
- ⁵⁷ Буковинське віче (Чернівці). – 22 січ. – 2004.
- ⁵⁸ Там само.
- ⁵⁹ Доба. – 2008. – 17 лип.
- ⁶⁰ Молодий Буковинець (Чернівці). – 2009. – 16 лип.
- ⁶¹ Півмільйона «італійських» громадян України сподіваються навести на Батьківщині європейські порядки / Ресурс Інтернет: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/264/186/9401/>.
- ⁶² Діти емігрантів про себе. Сповіді. Думи. Судження... Біль. – Львів: Артос, 2008, с. 92.
- ⁶³ Там само, с. 9.
- ⁶⁴ Там само, с. 11.
- ⁶⁵ Там само, с. 47.
- ⁶⁶ Географія світового українства / Ресурс Інтернет: <http://diaspora.ukrinform.ua/gsu-4.shtml>
- ⁶⁷ Українська діаспора в Італії за 3 роки зростає удвічі / Ресурс Інтернет: <http://www.pravda.com.ua/articles/4b1a9de7454bc/>
- ⁶⁸ Ресурс Інтернет: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/90238;jsessionid=92D6016931E20DC5FC401004977298DD>.

⁶⁹ «Закордонні українці». Українська діаспора і Україна – чи знайшли вони спільну мову? / Ресурс Інтернет: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1192936.html>

⁷⁰ Хижняк А. Вказ.праця. – С.8.

⁷¹ Ресурс Інтернет: <http://www.gazetaukrainska.com/2009-12-17-14-53-16/298-2010-02-02-16-54-46.html>.

⁷² Матейцева Н.Г. Вірші з вирію: поезії. – Чернівці: Місто, 2006. – 160 с.

⁷³ Там само, с. 89.

⁷⁴ Ресурс Інтернет: <http://www.radiosvoboda.org/content/article/1111746.html>.

⁷⁵ Українці Португалії / Ресурс Інтернет: http://www.ukremigrantpt. psys.net/index_files/Page354.htm; Підсумки десятирічного перебування українців у Португалії підбили у Львівському регіональному прес-центрі УКРІНФОРМУ / Ресурс Інтернет: <http://www.ukrinform.ua/ukr/order/?id=827068>.

⁷⁶ Українці Португалії / Ресурс Інтернет: http://www.ukremigrantpt. psys.net/index_files/Page354.htm.

⁷⁷ Там само.

⁷⁸ У столиці Португалії відкривають проспект України / Ресурс Інтернет: http://www.kartina-ua.info/index.phtml?art_id=278802&action=view&sel_date=2008-06-23.

⁷⁹ Ресурс Інтернет: <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/90238;jsessionid=92D6016931E20DC5FC401004977298DD>

⁸⁰ Хижняк А. Вказ.праця. – С.8.

*Галина Чайка, Анна Корчак
(Черновці)*

Украинская трудовая эмиграция – четвертая волна

В статье освещаются вопросы современной трудовой эмиграции украинского, в частности буковинского населения, вопросы занятости, экономического положения в странах иммиграции, политика Украины относительно мигрантов и стран трудовой миграции, значение заработков для Украины.

Ключевые слова: эмиграция переселенческая, Буковина, Европа, Российская Федерация, Италия, Португалия, Чехия, эмигрант, заработки, работа, украинцы, буковинцы, диаспора.

*Galyna Chaika, Anna Korchak
(Chernivtsi)*

The Fourth Wave of Ukrainian Labour Emigration

This article elucidates the problems of contemporary labour migration of Ukrainian population or, to be correct, the population of Bukovina, issues of employment, economical conditions at the country of earnings, policy of Ukraine connected with workers abroad and the countries of their migration, significance of earning abroad for Ukraine.

Key words: resettling and labour emigration, Bukovina, Europe, Russian Federation, Italy, Portugal, Czech Republic, emigrant, earning, work, population of Bucovina, diaspora.

УДК 94 (477): 94 (478) «1989/2009»

*Сергій Адамович
(Івано-Франківськ)*

УКРАЇНЬКА ДІАСПОРА ПРИДНІСТРОВ'Я: МІЖ ПОШУКАМИ ПІДТРИМКИ ЗІ СТОРОНИ УКРАЇНИ І РУСИФІКАЦІЄЮ (1989 – 2009 рр.)

У статті досліджується становище української діаспори Придністров'я в умовах розпаду СРСР і конфліктів з Молдовою. Автор стверджує, що українці регіону з кінця 1991 р. залишилися без системної підтримки Української держави і перебувають між активними русифікаційними процесами та загрозою румунізації.

Ключові слова: діаспора, національне відродження, українська національна меншина, державний кордон, Придністров'я, русифікація, регіон, Україна.

Децентралістські і сепаратистські процеси, що охопили СРСР наприкінці 80-х – на початку 90-х рр., знайшли своє відображення на півдні України у формі «новоросійства» і вилилися в багатолітню нестабільність у Придністров'ї, де значну частину населення складають українці.

Постійна нестабільність на кордоні України з Молдовою й існування української діаспори Придністров'я без реальної допомоги Української держави знайшло відображення в працях Я.Дашкевича, Л.Залізняка, А.Лупиноса, М.Плешка, П.Шорнікова. Автор ставить перед собою завдання проаналізувати в статті боротьбу українців Придністров'я за збереження самоідентифікації в 1991-2009 рр. і накреслити шляхи допомоги українській діаспорі Молдови та стабілізації ситуації на українсько-молдовському кордоні.

В умовах демократизації суспільства і відродження українства партійно-радянські органи почали проводити політику засудження українського національного відродження, залякували російськомовне населення можливими утисками в майбутньому, сприяли поширенню «новоросійства» як ознаки окремішності від решти країни.

Так, в серпні 1990 р. під протекторатом Одеського обкому Компартії України в Одесі з'явився Демократичний союз Новоросії і Бессарабії. У його статуті визначалось: «Новоросі – етнос, що складається з переселенців на обширні пусті землі Північного Причорномор'я»¹.

О.Сурилов, як голова оргкомітету Демократичного союзу Новоросії і Бессарабії, зазначав, що утворювана політична структура мала стати міжпартійною демократичною організацією, яка «поширювала б свою діяльність не тільки на Новоросію, але і Бессарабію як територію, що історично склалася». У свою чергу, ознаками єдності Бессарабії і Новоросії політик називав багатонаціональність регіону і статус російської як мови міжнаціонального спілкування².